

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN HET HUMANISTISCH VERBOND

23e jaargang nr. 3

18 januari 1970

administratie
postbus 114, Utrecht
tel. 030-24641
postgiro 58 t.n.v. De Humanistische Pers

abonnementsprijs voor Nederland, andere
E.E.G.-landen, Suriname, Curaçao en de
Antillen f 8,50 per jaar
overige landen f 12,50 per jaar
losse nummers f 0,50
verschijnt wekelijks

Bakakondre

A. M. Prins: „Rudi Kross, Surinaams journalist en sinds kort schrijver van een aantal hoorspelen, die tot onderwerp hebben de alarmerend grote trek van Surinamers naar Nederland.”

Kross: „De bedoeling van deze hoorspelen, die — hetgeen ondertussen al gebeurt — bestemd zijn om in Suriname te worden uitgezonden, is om op de een of andere manier de gedachte over te brengen: luister eens, deze enorme uittocht, deze exodus, waarmee het land leegbloedt, daar moeten we iets aan gaan doen, dat moeten wij tot een eind brengen.

Het schrijven van deze hoorspelen is een initiatief geweest van een Surinaams meisje, dat bij de Wereldomroep werkt, Lydia Eemaui. De motivering daarvan is als volgt weer te geven. Surinamers trekken hun land uit. Waarom? Ze geloven niet in hun eigen land. Er zijn ook reële gronden waarom men het doet: werkloosheid, slechte opleidingsmogelijkheden en ga zo maar door. Maar dat creëert op zichzelf een nieuw probleem: het land stroomt leeg. Men schat dat op dit moment ongeveer tien procent van de bevolking in Nederland zit. Het zijn voor het merendeel mensen die vrij jong zijn, hetgeen weer betekent dat het land beroofd wordt van de mensen, die de situatie zouden kunnen helpen verbeteren. In het land zelf ontstaat daardoor een vergrijzende bevolking met zeer weinig mannen, want het zijn meest mannen die weg trekken. De positie van de vrouw wordt daardoor veel slechter. Er is niet genoeg kader in het land overgebleven om de werkelijke problemen op te lossen. En als je dan daarnaast kijkt naar wat er met de mensen die wegtrekken zelf gebeurt. Men komt in een land dat men niet kent, maar waarvan men veel verwachtingen heeft.

Men heeft een vertekend beeld van Nederland: men weet niet dat het een overbevolkt land is met een gebrek aan arbeidsplaatsen, met gebrek aan woningen, enz. Ik wil het dan nog niet eens hebben over de kou. Men komt leven in een samenleving waarvoor men doorgewoond niet geschikt is. Men komt hier aan, ontdekt dat men deel uitmaakt van een minderheidsgroep, men is zijn sociale wortels kwijt, men maakt als het ware een soort nieuwe jeugd mee, waarbij men helemaal van de grond af aan relaties moet gaan aanknopen. Dat mislukt in de meeste gevallen.

Men probeert n.l. deel te nemen aan die maatschappij om vooruitgang te boeken. Men wil tegelijkertijd Surinamer blijven, hetgeen het deelnemen aan het maatschappelijk leven bemoeilijkt. Mensen, die onder dit soort spanningen leven lopen het gevaar in een neurose terecht te komen. Samenvattend zou men kunnen zeggen, dat men zijn geboortegrond ontvlucht in de hoop op een betere toekomst in Nederland.

Eenmaal in Nederland ontmoet men veel meer moeilijkheden dan men had verwacht. Wat kunnen wij er nu aan doen om vele mensen deze grote teleurstelling te besparen?

Het helpt niet wanneer men zegt, dat het ook in Nederland niet zo erg goed is, want men concludeert al gauw, dat het toch allicht beter is dan in Suriname.

Naar onze mening is de enige methode om hen door middel van een documentaire te confronteren met de werkelijkheid. Als basismateriaal voor deze documentaire kunnen brieven dienen. Brieven, waarin de schrijver vaak tot uitdrukking wil brengen hoezeer hij is geslaagd, doch waarbij hij de werkelijkheid verzwijgt, n.l. dat hij in de onderste lagen van de Nederlandse maatschappij terecht is gekomen.

Wat we nu met deze hoorspelen, waarvan hieronder een fragment, willen bereiken is de luisteraars duidelijk te maken wat er achter deze brie-

Oplossing van de prijsvraag:

Waaruit en van wie?

16. Bertus Aafjes - In den Beginne
17. Nescio - Titaantjes
18. Remco Campert - Tjeempie

Er kwamen deze keer twee inzenders voor een prijs in aanmerking, n.l.

Mevrouw M. C. Moll, Aronskelkweg 256, Den Haag, en de Heer A. Zee, Joh. Postweg 1, Havelte (Dr.).

Een boekenbon werd hen toegezonden.

ven schuil gaat. Meer kunnen wij niet doen.

Hoorspelfragment:

Albertien: Alles zou geregeld worden, zodra we in Holland zouden aankomen. Alles geregeld, boe boe! (..)

Richnel: Albertina, mi fen' tak a nofo now. Denk aan die kinderen. A nofo now.

Albertien: Denk aan die kinderen! Na now j'e begin prakser' den? Now di oen sdon dja lek vluchteling e njang kowroe?

In Suriname had jij daaraan moeten denken, is dat had je moeten doen. Now j'e sie hemel foe koemboe-siti! Na krapeer w'o krapeer!

Richnel: A nofo.

(Vertaling: A.: Alles zou geregeld worden, zodra we in Holland zouden zijn. Alles geregeld, mijn zuster. — R.: Albertien, ik vind dat het zo wel genoeg is. Denk aan de kinderen. Genoeg zo. — A.: Denk om de kinderen? Begin je eerst nu om ze te denken? Nu we als vluchtelingen in de kou zitten? In Suriname had je er aan moeten denken, daar had je dat moeten doen. Zie je nu pas dat we in de aap gelogeerd zijn? We zullen nog krepere. — R.: Genoeg.)

Kross: In deze passage zit eigenlijk de hele kern van het probleem. Zij verwijt hem: je had in Suriname moeten denken aan de dingen die we tegemoet gingen. Hij probeert dat te bezweren door voortdurend te zeggen het is genoeg zo. Zij speelt het terug op de kinderen, van: wij hebben de toekomst van die kinderen kapot gemaakt. En daar gaat het in feite om: men heeft een sprong gemaakt in het duister. Men weet niet waar men terecht zal komen. Men heeft er grote risico's voor genomen en wat je hier ziet is een gezin dat het onderling redelijk goed deed en dat hier, gewoon door de nieuwe situatie, kapot gaat. Dat gebeurt nu dag in dag uit onder de Surinamers. Waarom? Ze ontvluchten hun land. Ze gaan erengens in zitten waarvan ze hopen — maar niet kunnen verwachten — dat het beter zal zijn en het resultaat is dat de één na de ander volkomen op de klippen loopt. En dit gebeurt nu met zeer, zeer vele mensen.

Op het ogenblik denkt men, zit er zo ongeveer tien procent van de Surinaamse bevolking in Nederland. Er is geen land ter wereld dat zich dat kan veroorloven, maar zeker wij niet. Er trekken hier mensen naar toe die het soms — of wellicht doorgaans — beter hebben dan het gemiddelde. Maar juist daarom trekken ze weg. Voor hen is er dan een eind gekomen aan wat ze zouden kunnen bereiken in Suriname en het is ze van jongsaf aan ingestampt: Na Suriname komt Nederland. Na de ellende in Suriname, of na de suksessen in Suriname, moet je naar Nederland gaan voor je verdere leven. En dat is nou het dilemma waarvoor men zit. Men vlucht inderdaad het land uit.

Fragment hoorspel:

Richnel: Na sreep mi sreep joe kon djaso, engh? A jo noe ben feni tak den ptjieng moes' kon djaso kon tjies'wan boeng opvo'ng? Grantapoe sa bigi nofo foe foer hor' a ondankbarijt disi?

Albertien: Mi moes' tak' ie daantje ete? Dankjewel, Richnel. Dantjewel! Grantangi! Oen sdong moi dja nanga den sem hebi die oen ben 'abinaini Sranang. Dantjewel!

Richnel: A nofo now!

(Vertaling: R.: Heb ik je hier naar toe gesleept? Zeg nou zelf. Vond je niet zelf dat de kinderen hierheen moesten komen om een goede opvoeding te krijgen? Zal de wereld groot genoeg zijn

om deze ondankbaarheid te bevatten? — A.: Moet ik je hiervoor ook nog bedanken? Dankjewel Richnel, dankjewel, hartelijk bedankt. Maar we zitten hier prachtig opgescheept met dezelfde makke die we in Suriname ook al hadden, maar dankjewel, hoor. — R.: Genoeg!)

Kross: Dat element van die goede opvoeding, daar ligt het ook al weer in besloten. Men geeft daarmee gewoon te kennen dat in Suriname geen goede opvoeding voor kinderen mogelijk zou zijn. Het heeft te maken met het hele historische begrip van Suriname, als een land — hoe zal ik het zeggen, niet als het grote verzorgingscentrum voor de mensen, maar als een plantage. We zijn tenslotte vanuit die plantage-economie ontwikkeld. Het begrip dat de Surinamers van hun land hebben is toch altijd nog die plantage, waar je verblijft als lastdier of als een hele rijke man en dat is het hele verhaal. Dus wil je kinderen opvoeden, wil de hoop die je stelt in kinderen tot werkelijkheid laten worden, dan moet je ze het land uitbrengen. Want dit hier is een kapotte plantage. En het heeft te maken met het totale gevoel van eigenwaarde wat in de loop van de tijden in Suriname zelf is ontstaan. Als je één van de hoofdredenen wilt hebben waarom de mensen het land ontvluchten, dan is het juist hierin gelegen. Men gelooft niet in het eigen land, dus men loopt weg.

En als men elkaar dan, zoals Albertien en Richnel, verwijten naar de kop slingert, dat is: het debacle nu volledig uitleggen, van jij wilde ze hier naar toe laten komen, waarom overlaadt je mij nu met verwijten, dat ik ze hier naar toe heb gebracht. Ik heb je tenslotte niet aan je haren hierheen gesleept, enzovoort.

Die passage waarin ze zegt: wil je dat ik hiervoor nou ook nog bedank, daar zit iets in wat heel typerend is voor die situatie en dat zit in die taal. Ze zegt het op verschillende manieren. In eerste instantie zegt ze dankjewel. Dat vervormt ze dan tot „dantje-wel”, omdat men de nederlandse k in het Surinaams omzet in een „t”.

Daarna zegt ze — om het te versterken — en eigenlijk om al het voorgaande nog eens dood te slaan en versterkt te voorschijn te brengen, het nog een keer in het Surinaams: Grantangi — grote dank. Oftewel ze zegt: hier heb je dan de dank, bij bakken tegelijk.

En dat is iets wat in het Surinaams heel veel voorkomt. Men gebruikt verschillende toonaarden niet alleen, maar ook verschillende vervormingen en woorden, die weer ontleend zijn aan een groot aantal talen om iets wat men al gezegd heeft nog een keer er in te brengen.

Ik persoonlijk zie daarin een element van eigenlijk niet geloven in wat je zelf zegt: niet denken dat het overkomt. Het zit in het hele gedrag en zeker in het hele patroon van praten van Surinamers. Ik merk het bij mezelf even hard, het gaat tenslotte ook over mij. We hebben onze taal die we nu spreken en waarmee we elkaar kunnen verstaan, die hebben wij juist in die slaven-tijd leren samenstellen uit — ik zou bijna zeggen

De zin der Vergelding

van

PROF. DR. L. POLAK

Van dit uit 2 delen bestaande standaardwerk is nog een klein aantal exemplaren in voorraad. Prijs f 7,50 per twee delen.

Bestellingen uitsluitend per giro 58 t.n.v. De Humanistische Pers, Utrecht.

de restanten — van andere talen. Dat is één van de redenen waarom die Surinaamse taal oppervlakkig gezien zeer slecht ontwikkeld is. Het weerspiegelt eenvoudig als een monument wat er met ons gebeurd is. En daardoor kom je in het Surinaams Portugees woorden tegen, Afrikaanse woorden, veel Engels, maar ook Nederlands. En de gevoelswaarde van woorden komt vooral voort uit de manier waarop men in een zin ineens een woord of een vervormd woord gebruikt uit een heel andere taal. Een Surinamer vertelt eigenlijk, zodra hij zijn mond opendoet, wat er met hem, met zijn volk gebeurd is. Maar nu terug dus naar dit geval. Die vrouw zit met haar man tegenover een volledige debacle. Ze zijn weggelopen. Ze hebben geloofd in hun eigen onvermogen en zijn weggelopen. Ze komen er niet meer uit en het laatste wat men nog kan doen is die last op elkaar afschuiven en boordvol zelfverwijt zitten. En dat krijg je dan nu in al die toonaarden, in al die woorden die men gebruikt uit een andere taal, dat voegt men aan elkaar toe, om eigenlijk maar één ding

duidelijk te maken: We zien het niet meer, we zijn kapot. En als je dat maar bij mij wil zien en ik bij jou dan hebben we nog een kans. En dat probeert Richenel voortdurend te doen, door te zeggen: het is genoeg, a nofo now. Hij probeert haar niet zozeer het praten te belemmeren. Hij laat genoeg blijken dat hij het zelf ook niet zo erg meer ziet. Maar die waarheid is te verschrikkelijk om onder ogen te zien en hij vindt het verschrikkelijk dat zij het tegen hem zegt. Hij heeft er eigenlijk geen antwoord op. Kortom: de mislukking is volledig.

Nederland heet in het Surinaams: „Bakrakondre”. Het woord „Bakra” is samengesteld uit „ba” en „kra”. „Ba” betekent broer, „kra” betekent geest. We noemen dus Nederland „Broedergeest”. Zo is het begonnen.

Dit programma werd samengesteld door Anne Marie Prins.

Leszek Kolakowski

Leszek Kolakowski leeft niet alleen geografisch, maar ook psychologisch op de grens tussen oost en west. Hij is katholiek van geboorte, maar werd al op jeugdige leeftijd tot het marxisme bekeerd. Na een studie in de wijsbegeerte aan de universiteit van Warschau voltooide hij zijn filosofische opleiding in Nederland en Parijs. In 1958, eenendertig jaar oud, promoveerde hij op een studie over Spinoza. In Polen en ver daarbuiten is Kolakowski bekend geworden door zijn anti-dogmatische wijze van denken.

Er zijn thans 4 boeken van hem bij ons verkrijgbaar:

In het tweede deel van deze bundel worden dertien fabels verteld. Deze fabels lijken volkomen absurd, maar juist in die absurditeit wordt het groteske van het menselijk leven aangetoond. 161 blz.

De mens zonder alternatief f 18,90
Actuele en niet-actuele begrippen van het marxisme. De intellectuelen en de communistische beweging. Geschiedenis en menselijke verantwoordelijkheid. Het begrip 'links'. Waarvan leven filosofen? De antisemieten. De wereldbeschouwing en het dagelijks leven. Het platonisme, de empire en de publieke opinie. Over de juistheid van de maxime 'het doel heiligt de middelen'. Lof der inconsequentie. De priester en de nar. 258 blz.

De hemelsleutel f 10,90
In het eerste deel van 'De hemelsleutel' commentarieert Kolakowski op een bijzonder ironische wijze enkele episodes uit het Oude Testament. Zijn wereldse commentaar op de gewijde historie illustreert de onzekerheid en de onrechtvaardigheid van het leven.

Over de sterfelijkheid van de rede f 18,90
filosofische essays.

In deze bundel probeert Kolakowski vragend vanuit de realiteit te denken. Het is voor hem geen bewering die men niet aan kritiek, discussie en herziening kan onderwerpen. Niet alleen wordt in deze essays het persoonlijkheidsbegrip in het marxisme ingevoerd, ook eindigt het boek met een belijdenis over de vrijheid van de mens. 273 blz.

Gesprekken met de duivel f 10,90

In deze verhalenbundel stelt Kolakowski de vraag of er een patentoplossing bestaat om voor eens en altijd met het kwaad af te rekenen. In de vorm van een satire wordt ons een lachspiegel voorgehouden, waarin terwille van een kritisch inzicht de categorieën van goed en kwaad schijnbaar worden opgeheven. De beide eveneens in de bundel opgenomen toneelstukken zijn evenzeer schitterende voorbeelden van de wijze waarop Kolakowski met list en slimheid scherpzinnig essentiële thema's aanpakt. 164 blz.

Het bestellen van deze boeken bij voorkeur door storting of overschrijving van het verschuldigde bedrag op giro 58 t.n.v. De Humanistisch Pers - Utrecht.

Waaruit en van wie?

Wij stellen onze lezers de vraag in welke boeken de onder nrs. 22 en 23 geplaatste fragmenten voorkomen en wie de schrijvers zijn. Onder nr. 24 zijn enige dichtregels opgenomen met daaronder drie mogelijke antwoorden op de vraag naar de auteur en de titel; aan u de taak uit te zoeken welk van die drie antwoorden juist is.

Uw oplossing moet worden vermeld op een *briefkaart* en dient uiterlijk *maandag 26 januari* in ons bezit te zijn. Adresseert u uw briefkaart aan:

De Humanistische Pers,
Postbus 114,
Utrecht.

Drie boekenbonnen van f 7,50 liggen te wachten om te worden verloot onder degenen die drie goede antwoorden weten te geven. Vergeet u daarom niet ook de afzender duidelijk te vermelden?

Om u even op streek te helpen: alle drie fragmenten zijn geschreven in de eerste helft van deze eeuw, maar tussen de nummers 22 en 23 ligt een verschil van bijna veertig jaar.

22.

Bij het maal werd weinig gesproken, alleen de monnik zei nu en dan iets, Mevena gaf den dieren stukjes uit haar bord; soms moest een der mannen opstaan als er een klant aan de voordeur riep.

Toen de borden van de tafel waren en de drie mannen de kamer weer hadden verlaten, lei Mevena haar hand op Tamalones schouder en vroeg vertrouwelijk lachend of zij nu ook naar buiten mocht gaan. Hij had reeds een blauwen mantel voor haar gekocht, met een kap, zoals de koopvrouwen droegen; toen hij dien ophield, schaterde zij plotseling luid uit, zodat de hond kwispelend opsprong en Tamalone meê lachen moest. Zij trok hem aan, hij zette een nieuwe kaproen met rode banden op, en beiden gingen de straatdeur uit, met den hond die blaffend in de menigte wegliep; bij een stapel gebak waar jongens stonden te kijken, zat Simon voor zijn winkel te zingen en te naaien en knikte lachend.

Zij liepen door het gewemel langs de kade en sloegen links de nauwe straat in, waar torens hoog boven de huizen rezen; daar was het nog drukker, de uitstallingen der winkels vulden de gehele straat met verscheidenheid van waren; er liepen ook vele voorname vrouwen met juwelen aan de handen, die heur slepen ophielden en met de kooplieden praatten. Zonnige wolken gingen hoog boven de daken, de wind deed de kleren der mensen wapperen. Mevena had nog nooit zo'n drukke straat gezien en zovele dingen welke zij niet kende, zij was blijde daar te lopen en hield herhaaldelijk Tamalone staande, die haar van alles vertellen moest.

Zij had een blos op de wangen toen zij vermoeid thuis kwam en zuchtend op een bankje in de winkel ging zitten tussen manden, kisten en kruiken. Josse kwam daar met een blad vers dampende koeken binnen en bood er haar met een buiging een aan.

Na dien eersten keer ging zij dagelijks met Tamalone wandelen, somtijds buiten de muren doch meestal in de stad door de drukke buurten of de smalle groene straatjes, terwijl zij met lachende gezichten elkaar vertelden of een liedje voorzongen. Het waren telkens nieuwe morgens met nieuwe vrolijkheid. Tamalone dacht dikwijls hoe gelukkig hij met haar was, haar ogen zagen hem altijd zo vrij en glinsterend aan.

Op een dag, nadat zij hare verwondering reeds eenmaal verzwegen had, vroeg zij waarom hij zijn pij niet droeg en wanneer hij naar zijn kloos-

ter terug moest keren. Een ogenblik zweeg hij, maar antwoordde dan met opklarend gezicht, dat hij bij haar blijven wilde zolang zij alleen was en praatte vlug over andere dingen door, zodat zij haar vraag vergat.

23.

Met de hoofdstroom liet ik mij meevoeren naar 't Schild, het middelpunt van Rijssen tussen de kerk en het stadhuis, tussen hotel de Kroon, hotel Schutje en café Koenderink, van oudsher het brandpunt van Rijssen's gebeuren en waar nu ook het laatste bedrijf zijn hoogtepunt en ontknopung vond. En zoals onder zieden, puffen en borrelen een ruwe vloeistof in de distilleerkolf wordt gescheiden in het zuivere en in het drab — het zuivere ontvlucht naar boven, ijl en zwevend, de verontreiniging blijft op de bodem achter als donkere, trage massa — zo ook de Rijssenaren. Midden op 't Schild voerden twee wegen af van de aarde. Een naar 't zuiden, een brede baan van betreedbaar doek, zich verheffend en wiegend in de lucht, eerst boven de Elsenerstraat en dan veel verder, veel hoger, tot op wolkhoogte zichtbaar, aan 't eind onder een grote poort verdwijnend in blauw verschieet, de andere een tunnel noordwaarts, naar beneden onder de Boomkamp, overwelfd door 't huis van Kronejan, waaruit een metrolucht naar boven sloeg en waarin aan 't eind van een stuk dikke duisternis flakkerende verlichting zichtbaar was.

Op de stoep van 't stadhuis bleef ik op mijn gemak een tijd staan kijken. De hemelweg deinde onder de tred der goeden. Het viel erg mee, wel 60 % vond genade. Van de kinderen zag ik er geen enkele verloren gaan, in grote groepen met engelen er bij, die er voor zorgden dat ze niet te dicht aan de rand kwamen, die met haar vleugels hier en daar een veren hekwerk vormden, trippelden ze onder druk gebabbel opwaarts.

Men zou verwachten, dat op deze grens van mensen, die elkaar nooit in aller eeuwigheid zouden terugzien, hartverscheurende tonelen zich zouden afspelen, dat er groepen zouden zijn die elkaar krampachtig hielden omklemd en die enerzijds door duivelen, anderzijds door engelen uit elkaar moesten worden gesjord. Dat viel erg mee. Zowel de goeden als de kwaden schenen in hun hart blij te zijn, dat ze voor goed van elkaar af waren.

24.

Maar, naar zich horen laat,
— want langzaam kwam men bij
uit de diepe mijmerij
en de man liep betrekkelijk vlug —
men zag hem nu op de rug.
Men had hem niet bepaald
feestelijk ingehaald;
daar was ook geen reden voor;
maar gelukkig liep hij door,
en toen de waarschijnlijkheid
dat men hem weldra kwijt
en voorgoed kwijt zou zijn,
bij elke stap terrein
en aan waarschijnlijkheid won,
gaf heel de straat, kortom
ieder en iedereen
— met uitzondering van één,
en wie aandachtig las
weet dat het de rechter was, —
gaf, behalve de rechter dan,
geheel de straat den man
— sit verbo venia —
het heilig kruis achterna.

Zijn deze regels van:

- a) A. Roland Holst (uit Voorbij de wegen)
- b) H. Marsman (uit Porta Nigra)
- c) M. Nijhoff (uit Het uur U)